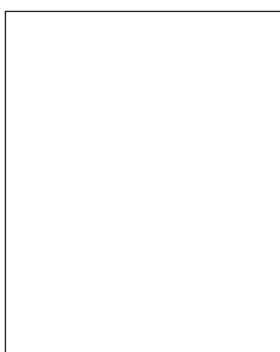

Genmäle — skälighetsprincipen och icke könsberoende premier

av jur.kand. **Jarl Symreng**, avdelningschef vid Finansinspektionen

Jarl Symreng

Jag har med intresse tagit del av Edmund Gabrielssons synpunkter på frågan om icke könsberoende premier i svensk livförsäkring. Det är intressant att konstatera vilka reaktioner som Finansinspektionens beslut i november 1994 givit upphov till i skilda kretsar. Det är framför allt inom aktuariekåren som man reagerat mot att premiedifferensen mellan kvinnor och män inte längre skall vara obligatorisk. Flera andra kategorier har emellertid också framfört synpunkter. Kort tid efter inspektionens beslut blev jag t.ex. uppringd av en tjänsteman på jämställdhetsombudsmannens expedition. Denne framförde sin uppskattning över att inspektionen äntligen gjort det enda rätta, nämligen att införa könsneutrala premier inom livförsäkringen. Inte heller denna person blev särskilt belåten när jag väl lyckats förklara innebörden av beslutet.

Nu senast är det alltså Edmund Gabrielsson som framfört synpunkter. Det känns angeläget att på nytt erinra vad beslutet egentligen innebär.

Finansinspektionens styrelse uttalade att den inte hade några erinringar mot det förslag som framställdes i en inom inspektionen upprättad promemoria. Förslaget innebar bl.a. att inspektionen i fortsättningen inte skulle upprätthålla det tidigare obligatoriska kravet på att försäkringsbolagen skall ha könsberoende premier för livförsäkring. Syftet var alltså *inte* att införa s.k. könsneutrala premier, varmed brukar åsyftas premier som beräknas med utgångspunkt i för kvinnor och män enhetliga dödlighetsantaganden. Syftet var inte heller att åsidosätta skälighetsprincipen, utan istället att ge uttryck för inspektionens syn på hur

principen i framtiden bör tillämpas med hänsyn till de ändrade förhållanden som inträffat sedan den infördes år 1948. Inspektionen gav därigenom marknaden en viktig signal om att den inte längre motsätter sig en efterfrågad produktutveckling och nyttig produktkonkurrens på området.

Skälighetsprincipen

Till en början kan konstateras att det inte existerar någon författning som föreskriver att en viss premiedifferens skall upprätthållas mellan kvinnor och män. Det är emellertid

riktigt som Edmund Gabrielsson anför att försäkringsrörelselagens krav på skälighet har, mot bakgrund av de allmänna uttalanden som gjordes då det tillkom, tolkats så att hänsyn skall tas till objektivt konstaterbara faktorer som innebär skillnader mellan olika försäkringstagare. Premieskälighet innebär t.ex. att premien skall bestämmas till ett belopp som är skäligt med hänsyn till de förmåner som utfaller vid försäkringsfall. De faktorer som man år 1948 kände till och som ansågs böra motivera skillnad i premiesättningen var ålder och kön. Därefter har det emellertid hänt en hel del som föranlett anpassningar i skälighetsprincipens tillämpning. Det skulle föra alldeles för långt att här göra en systematisk och fullständig genomlysning av skälighetsprincipens utveckling. Men låt mig peka på några viktiga förhållanden.

Ålderns betydelse innebär att en premie för t.ex. en dödsfallsförsäkring ökar med stigande ålder. Skälighetsprincipen innebär nämligen att premierna för varje åldersgrupp skall täcka gruppens egna förväntade kostnader. Sedan skälighetsprincipen infördes har emellertid en mängd olika former av gruppförsäkringar utvecklats. Kännetecknande för dessa är att man bortser från den objektivt konstaterbara skillnad som åldern motiverar. Typiskt för en gruppförsäkring är att yngre försäkringstagare subventionerar de äldre. Ännu en princip, solidaritetsprincipen, kom därvid att utvecklas. Detta avsteg från skälighetsprincipen har man ansett kunna göra om bara gruppen som helhet betalar en skälig premie. Samtidigt härmed har Försäkringsinspektionen i sin praxis intagit en allt mer liberal hållning till olika slag av gruppbildningar. Bl.a. har bildande av s.k. ekonomigrupper tillåtits. Dessa är i vissa fall så allmänt beskrivna att det i realiteten får anses tveksamt att tala om en avgränsad grupp. Exempelvis förekommer gruppförsäkring till vilken anslutning är möjlig under förutsättning att man är kontohavare i bank, vilken som helst. Gränsen mellan gruppförsäkring

och individuell försäkring har därmed kommit att suddas ut och skälighetsprincipen har successivt urholkats.

Under det senaste decenniet har olika slag av kollektiva försäkringar utvecklats. Kännetecknande för dessa är i allmänhet att premienivåns relation till utfallande förmåner vid försäkringsfall helt eller delvis suddats ut. Jag vill påstå att dessa har kunnat tillåtas och utvecklas enbart på grund av en flexibel (eller kanske rättare underlåten) tillämpning av skälighetsprincipen från Försäkringsinspektionens sida.

I fråga om kompletterande tjänstepension (ITPK), som är en grundbunden individuell livförsäkring, kan konstateras att Försäkringsinspektionen förbjöd bolagen att tillämpa skälighetsprincipen, genom att påbjuda könsneutrala premier.

Vad gäller könet som faktor för att motivera skillnad i premiesättningen är det oomtvistligt så att män i dag avlider i genomsnitt ca femsex år tidigare än sina systrar. Denna omständighet motiverade för 40-50 år sedan, då många av de som nu avlider tecknade försäkring, att premierna för män och kvinnor beräknades med hänsyn till just denna skillnad i livslängd. Problemet är emellertid att då visste man inte att skillnaden skulle bli sex år, lika lite som vi vet om skillnaden i livslängd för dem som i dag tecknar försäkring och som kommer att avlida om ca 40-50 år. Vi vet däremot att livslängden varierar, och man kan också anta att skillnaden mellan kvinnors och mäns livslängd inte är konstant. De individuella variationerna är också stora. Sedan 1948 har avsevärda förändringar skett i det svenska samhället som kan antas påverka den genomsnittliga livslängden för kvinnor och män, t.ex. invandring, urbanisering, ändrade arbetsförhållanden, levnadsvanor, etc. Det är inte möjligt att göra en korrekt bestämning av en skälig premie på grundval av antaganden om förhållanden som ligger långt fram i tiden.

Vi har i dag kunskap om fler faktorer än

ålder och kön, som motiverar premieskillnader mellan olika försäkringstagare, låt vara att dessa ofta är svåra att mäta och kontrollera. Det är t.ex. statistiskt belagt att vänsterhänta inte lever lika länge som högerhänta. Några faktorer har lika stor betydelse, i vissa fall större än könsskillnaden. En bokstavlig tillämpning av skälighetsprincipen skulle innebära att, efterhand som utökade kunskaper vinnas och statistiskt material utvecklas om sådana faktorer som motiverar skillnad i premiesättning, inspektionen tvingades påbjuda allt fler premiedifferenser. En sådan detaljreglering skulle, om den över huvud taget gick att genomföra och övervaka, inte vara förenlig med den internationellt präglade utveckling som för närvarande pågår och den skulle utgöra ett hinder mot en sund utveckling av en effektiv svensk försäkringsmarknad.

En konsekvens av nu nämnda omständigheter är att det inte längre är meningsfullt, i vissa fall inte heller möjligt, att upprätthålla ett generellt krav på en viss premiedifferens mellan könen.

Skälig premie

Finansinspektionens beslut innebär ingalunda att skälighetsprincipen sätts åsido. Det ankommer på bolagen själva att — med utgångspunkt i de nya förutsättningarna — utarbeta metoder för sina dödlighetsantaganden, och inspektionen får i efterhand ta ställning till om dessa metoder är godtagbara eller ej. Den prövning inspektionen då har att göra är att dels se till att bolagens antaganden är betryggande med hänsyn till solvenskravet, dels kontrollera huruvida premierna kan antas vara skäliga för produktgruppen i dess helhet. Jfr t.ex. art. 19 i tredje livförsäkringsdirektivet som inte tillåter att produktgrupper systematiskt felprissätts till äventyr för andra produktgrupper. I de fall återbäringen spelar en viktig roll kvarstår kravet att varje försäkringstagare skall få del av det överskott som

denne bidragit med (kontributionsmetoden). Solvensprövningen inrymmer givetvis en kontroll av bolagens antaganden om fördelningen av kvinnor och män i beståndet, vilket i sin tur påverkar premiens storlek.

Försäkringsbolagen på en konkurrensutsatt marknad torde tillsammans med sina kunder ha väl så goda förutsättningar som Finansinspektionen att bestämma vad som är en skälig premie. Om man emellertid som ett extremfall antar att ett visst bestånd kom att utgöras enbart av det ena könet, kunde invändas att utrymmet för ändrade premier torde bli litet. Man kan givetvis ställa sig frågan vad som då har uppnåtts. Jo, premien är inte längre statligt reglerad utan en funktion av marknaden. Det är, menar jag, ingen dålig förändring!

Produktfrihet

Beslutet att låta försäkringsbolagen inom vissa ramar själva bestämma i fråga om premiedifferens mellan könen är konsekvent med principen om produktfrihet som nu håller på att implementeras i svensk lagstiftning i enlighet med tredje generationens försäkringsdirektiv. Jag tror att det hade väckt ett löjets skimmer, om utländska försäkringsbolag började marknadsföra försäkringsprodukter med andra premiedifferenser mellan könen än vad svenska bolag fick lov att göra, till följd av en föråldrad och stelbent tillämpning av skälighetsprincipen. Det var därför naturligt för Finansinspektionen att ta upp frågan till behandling i samband med Sveriges anslutning till den integrerade europeiska försäkringsmarknad som nu håller på att bildas. Det är också min förhoppning att beslutet skall stimulera till en livlig produktkonkurrens på försäkringsmarknaden och att försäkringskonsumenterna skall få fler produkter att välja mellan.

Edmund Gabrielsson anser att så länge det finns försäkringsbolag som tillämpar den

traditionella ordningen med könsberoende premier, blir det svårt att få genomslag för de nya produkterna, samt hävdar att det antagligen skulle vara nödvändigt att, på liknande sätt som vissa amerikanska stater gjort, genom reglering tvinga samtliga bolag att tillämpa principen om könsneutrala premier för att den avsedda effekten skulle kunna uppnås. Jag kan härvid bara konstatera att Edmund Gabrielsson missuppfattat den avsedda effekten och hänvisa till vad som nyss anförts.

En ytterligare konsekvens av Finansinspektionens beslut bör enligt min mening vara att motsvarande produktfrihet bör gälla också inom området för kompletterande tjänstepension (ITPK). Jag kan inte förstå Edmund Gabrielssons resonemang om att jämställdhetslagen i egenskap av speciallag skulle vara överordnad försäkringsrörelselagen. Den yttersta konsekvensen av detta skulle i så fall vara att JämO är överordnad Finansinspektionen på de finansiella marknaderna! Försäkringsrörelselagen är en speciallag för försäkringsverksamheten i svenska försäkringsinstitut. Den kan givetvis inte i något avseende upphävas av eller underordnas jämställdhetslagstiftningen. Jag har vidare svårt att förstå hur tillsynen över jämställdhetslagens efterlevnad på arbetsmarknaden ansetts kunna tillhöra Försäkringsinspektionens/Finansinspektionens verksamhetsområde (jfr Corrolldomen).

Jag har svårt att se att Finansinspektionen skulle ha lagliga möjligheter att hindra försäkringsprodukter med olika dödlighetsantaganden för kvinnor och män och med könsdifferentierade premier. Om detta innebär att kvinnor och män därmed skulle få olika tjänstepensionsförmåner, är det inget som Finansinspektionen har att göra med. Det är arbetsgivarnas sak, inte försäkringsbolagens, att se till att anställdas pensionsförmåner uppfyller jämställdhetslagens krav. Och om arbetsmarknadens parter träffar kollektivavtal som strider mot jämställdhetslagstiftningen, t.ex.

genom att med premier lika för män och kvinnor förvärva försäkring med könsberoende dödlighetsantaganden, bör JämO i fortsättningen vända sig till parterna och begära rättelse.

Kravet på lagändring

Edmund Gabrielsson ifrågasätter vidare om inte den från skälighetsprincipen härledda principen om könsberoende premier genom inspektionens och regeringens praxis är så knäsat att det fordras lagändring för att ändra den och hänvisar till att försäkringsutredningen lär behandla frågan.

Till en början känner jag inte till något fall där regeringen avslagit en begäran om stadfästelse av grunder med könsneutrala dödlighetsantaganden eller eljest haft anledning att särskilt pröva frågan om krav på könsberoende premier. Den omständigheten att regeringen på sökandens begäran stadfäster grunder med visst innehåll innebär inte att regeringen därmed slagit fast att grunder med annat innehåll inte skulle vara tillåtna. Tvärtom kan konstateras att såväl inspektionen som regeringen har tillåtit bolagen att tillämpa olika dödlighetsantaganden för både kvinnor och män och, beträffande tjänstepensionsprodukter, tillåtit lika dödlighetsantaganden för kvinnor och män.

Vad gäller försäkringsutredningen skall den enligt sina direktiv pröva om skälighetsprincipen bör finnas kvar. Utredningen har enligt direktiven inte i uppdrag att särskilt granska frågan om könsberoende premier. En nästan enig utredning, där jag själv deltar som expert, har beslutat föreslå att skälighetsprincipen, på sätt den kommer till uttryck i gällande rätt, avskaffas. Därmed faller också med automatik hela frågan om krav på könsberoende premier.

Av det anförda framgår att skälighetsprincipen allt sedan dennas tillkomst har i olika sammanhang varit föremål för tolkning

och omprövning när omständigheterna givit anledning till det. En sådan flexibilitet får en allt större betydelse genom de omvälvande och snabba förändringar, som för närvarande präglar svensk försäkringsmarknad. Försäkringsinspektionen har från tid till annan visat att den varit beredd att i sin praxis på ett förnuftigt och flexibelt sätt ge principen nytt innehåll när detta bedömts vara till gagn för svenskt försäkringsväsende. Betydelsefulla omtolkningar har kunnat göras utan lagändring. Finansinspektionens beslut utgör härvidlag ett led i denna fortgående anpassning till en ständigt föränderlig verklighet. I jämförelse med tidigare anpassningar borde det inte

heller vara särskilt kontroversiellt att utsträcka solidaritetsprincipen till att gälla, inte bara mellan olika generationer, utan också eventuell solidaritet mellan de kvinnor och män som särskilt önskar det.

Piet Hein

Avslutningsvis vill jag bara lämna den kommentaren till Edmund Gabrielssons husgud och ständige följeslagare Piet Hein, att det inte alltid är ett slag i luften att appellera till förnuftet. Det beror nämligen på till vilket förnuft man appellerar!